

ПРОБЛЕМЪТ ЗА ТЪРСЕНЕТО НА НОВО ЗНАНИЕ – СЪВРЕМЕННО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД ОБЩЕСТВЕНИТЕ НАУКИ

Стремежът към непрекъснато обновяване – производствено-технологично, организационно-управленско, социо-културно, се превръща в характерна черта на съвременните интернационализиращи се национални икономики. Иновирането е импулс за тяхната конкурентна способност и за устойчивото им развитие. Но то може да се превърне в самоцелно и икономически необосновано начинание, ако не е мотивирано от *съзнателно търсене на ново знание* и адекватното му практическо приложение за постигане на предварително заложи социално-икономически цели. Като се има предвид високата степен на икономически риск и съответно високата себестойност на самия процес на създаване на ново знание, то *търсенето на знание* се нуждае от добре планирано и регулирано насърчаване, вкл. и финансово, а защо не и от “индуциране” (предизвикване) чрез съответното аргументирано *предлагане на нови знания*.

Актуалността на социално-икономическите проблеми, свързани с икономиката на знанието, задълбоченото им и аналитично проучване и оценяване през последните години събраха научните разработки и трудове на учени с различни специалности, но съмишленици в тази област в една стойностна и заслужаваща внимание книга “*Търсенето на знание в процеса на европейската икономическа интеграция*”.*

Колективната монография със съставител и главен редактор ст. н. с. д-р ик. н. Росица Чобанова съдържа 28 студии и доклади, които представят резултатите от изследванията на 37 автори от академични организации в Австрия, Англия, България, Румъния, Турция, Унгария и Финландия. Основните теми, които се дискутират от авторите и обособяват отделните части на изданието, са: търсенето на знание в съвременното развитие, секторни и регионални аспекти на иновациите, институционални динамики при търсенето на нови знания, правна рамка за търсенето на ново знание, търсенето на знание в областта на обществените и хуманитарните науки, човешкият фактор в обществото на знанието.

Главната цел на тематичния сборник е да се придобие по-ясна представа за *търсенето на знание* в процеса на европейската икономическа интеграция като двигател на иновативното развитие в глобализацията се свят. Правилното разбиране на *търсенето на знание* като обективен процес, който допринася за динамичното развитие на Европа, ще

* R. Chobanova (ed.). Demand for knowledge in the process of European economic integration. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences – Institute of Economics, 2008, 358 p.

помогне националните и европейските инициативи да бъдат по-аргументирани и ефективни.

Във връзка с това изводите и предложенията в книгата са ориентирани към дефиниране на нови проблеми и на възможни решения, които да залегнат в основата на политиките на различни институции: държавни бизнес, образователни, академични, нетърговски и международни.

В първата част на изданието, озаглавена *“Търсенето на знание в съвременния свят”*, са разгледани актуални аспекти на икономиката, базирана на знанието. Публикуваните доклади са посветени на динамиката на развитие на тази икономика в нашата страна, на потенциала на новоприсъдилите се страни, вкл. и на България, да стимулират търсенето и прилагането на ново знание, на международното икономическо сътрудничество.

Със своето проучване върху *“Търсенето на знание в националната икономика”* ст. н. с. д-р ик. н. *Росица Чобанова* от Икономическия институт на БАН защитава тезата, че икономическият растеж след 1997 г. не е в резултат от нарастващото създаване и прилагане на ново знание в националната икономика, а самото търсене на ново знание е по-малко от предлагането му, вследствие на което националният потенциал за икономически растеж, базиран на знанието, намалява прогресивно. За преодоляването на тази негативна тенденция е необходима промяна в националната иновационна политика и стартиране на “национална Лисабонска програма” за иновативно икономическо развитие, базирано на създаването и използването на ново знание. В изложението подробно са очертани целите, задачите, конкретните механизми и мерки за реализирането на такава програма.

Ст.н.с. д-р Андреа Сцалавец от Института за международна икономика към Унгарската академия на науките представя разработката *“Ролята на иновациите в догонващите страни от периферията”*, в която са разкрити пътищата за догонване в глобалната икономика, базирана на знанието, и дава експериментален отговор на въпроса как иновационната и комуникационната технологична революция въздейства върху догонващите страни от периферията. Авторката показва, че иновациите и преходът към базираната на знанието икономика не играят същата роля както в напредналите страни, а двигателите на икономическия растеж и на технологичния подъем са различни. Изводите от това проучване са фокусирани върху ролята и потенциала на иновационната политика.

С изследването на *“Новите тенденции в международното технологично сътрудничество, перспективи пред създаването на знания и икономическото развитие”* д-р *Лиляна Матеева* от Австрийския институт за съвременни изследвания, Виена очертава ролята на транснационалните корпорации за глобализацията и интернационализацията на икономическата дейност, както и новите тенденции в международното технологично

сътрудничество - развитието на иновационните системи на международно ниво и еволюцията от технологичен трансфер към иновационно развитие.

Ст. н. с. д-р Николина Сретенова от Института по философски изследвания към БАН извежда значението на Европейското изследователско пространство за укрепване на европейския изследователски капацитет в контекста на Лисабонската стратегия. В студията за *“Социалните и хуманитарните науки в реалния свят на трансформацията”* авторката разглежда някои предизвикателства, пред които са изправени социалните и хуманитарните науки в посткомунистическите страни, и акцентира върху специфичните предимства на изследователите от новоприсъединилите се страни, вкл. и от България, в тази област. Предимствата са определени от големия опит, придобит в процеса на трансформацията на социално-икономическите системи в бившите социалистически страни от Централна и Източна Европа.

Публикацията на *доц. д-р Нако Стефанов* от СУ “Св. Климент Охридски” *“Формирането на проект за български модел на икономика на знанието и на общество на знанието”* е свързана с концептуализирането на новите модели за социално и икономическо развитие в информационната ера, с т.нар. общество на знанието и икономика на знанието, които имат огромно значение не само от теоретична, но и от практическа гледна точка. Дискутират се необходимите предпоставки за развитието и практическото осъществяване на “икономиката и обществото на знанието в широк смисъл”: ролята на държавата, новата организационна парадигма, революцията в образованието и, разбира се, създаването на Homo creativus (човека-творец) като най-важния резултат и двигател на обществото на знанието и на икономиката на знанието.

Втората част от колективната монография е посветена на темата “Секторни и регионални аспекти на иновациите”.

Аня Бауер, д-р Евалд Раметщайнер, д-р Герхард Вайс от Университета за природни ресурси и приложни науки (Виена, Австрия) очертават значението на иновациите в нискотехнологичните сектори на икономиката. В разработката *“Иновации в традиционните сектори: Дървообработващият сектор в Централна Европа”* авторите определят иновациите като адекватна реакция на променящите се технологии и на променените потребителски пазари, довели до намаляване на цените на дървесината и до промяна на статуквото на горската индустрия – от доставчик на суровини в осигуряваща редица услуги промишленост. На базата на анализ на фрагментираната собственост на горските стопанства и на ниските приходи от дървообработването се извежда потребността от стимулиране на иновациите в този сектор. Това налага спешно разработването на систематична иновационна политика с институционална подкрепа, за което сега има изразено желание от разработващите политиката в горския сектор във всички европейски страни.

В своята студия *“Потенциал, иновационна активност и обществена политика в софтуерната индустрия в България”* д-р Росица Русева от Университета “Съсекс”, Великобритания прави интересни изводи. Те се основават на данни от проучвания на потенциалното натрупване в българските софтуерни компании и на по-нататъшен анализ на външните фактори, които влияят върху развитието на местната софтуерна индустрия. Авторката идентифицира позитивните промени и предизвикателствата в развитието на българската софтуерна индустрия и определя най-съществените области за вземане на политически решения.

Проф. д-р Майкъл Анди Макадамс от САЩ, представител на Университета “Фатих” в Истанбул, поставя акцент върху регионалните аспекти на обновяването. В своето *“Изследване на урбанизацията и нейното влияние върху Балканите при използването на географската информационна система и отчитане от разстояние”* той прави извода, че е необходимо осъзнаване на общите за балканския регион приоритетни направления за търсене на иновативни решения. Сред тях авторът изтъква бързата урбанизация на балканските страни и възникващите от това затруднения при провеждането на националните политики в тази област, както и значението на модерните технологии за решаването на проблемите в сферата на урбанизацията. Специален акцент е поставен върху развитието и прилагането на интегриран подход при решаването на тези важни проблеми на регионалното развитие.

Д-р Драгомир Господинов представя интересно и полезно проучване на тема *“Европейската икономическа интеграция и развитието на науката, технологиите и иновациите в Руската Федерация – най-последни тенденции в тяхното развитие като отговор на процесите на интеграция в рамките на ЕС”*. На базата на конкретния опит и на стратегическите модели, прилагани в Руската Федерация, и в контекста на Лисабонската стратегия авторът формулира практически изводи, които могат да бъдат използвани в България при формиране на политики за осъществяване на европейските директиви за икономически растеж и заетост.

Третата част от сборника визира институционалните аспекти на търсенето на ново знание.

В своето изследване *“Трансферът на знания в иновационната система и ролята на посредниците”* ст. н. с. д-р Лиляна Павлова от Центъра за научни изследвания и история на науката при БАН откроява изключителното значение на посредническите организации като независими свързващи звена между различните части на иновационната система. Ключовата идея е извеждане ролята на политиките, необходими за подобряване на тази система, с акцент върху нейните липсващи или недостатъчно развити елементи при трансфера на знания като посреднически институции, технологични паркове, трансферни центрове и т.н.

Ст. н. с. д-р Кармен Настасе и ст. н. с. д-р Лаура Боуриауд от Университета в Сукеава, Румъния и *д-р Милка Каянис* от Университета по приложни науки в Савония, Финландия осъществяват съвместна разработката на тема *“Каква е ролята на университетите в регионалната иновационна система – сравнителен A’WOT анализ”*, в която извеждат значимостта на университетите в регионалните иновационни системи (РИС) чрез сравняване и оценяване на две такива системи – едната в Северна Румъния, другата – в Централна Финландия. Авторите фокусират вниманието върху начина, по който университетът допринася за повишаване на компетенциите на РИС. Те използват A’WOT анализ, който е хибриден метод, свързващ метода на многокритериалния избор с този на SWOT анализа. Той дава аналитични приоритети на факторите, съдържащи се в SWOT анализа, и ги прави съизмерими. Изследването се базира на интервюта както с експерти, така и с участници в РИС, съобразно и в рамките на A’WOT анализа.

Доц. д-р Пламен Пъчев от Югозападния университет “Неофит Рилски”, Благоевград подчертава значението на трансфера на знания от икономически по-развитите европейски страни към малките и средни предприятия в България. В своята студия *“Предизвикателства и проблеми пред политиките, насърчаващи българските МСП в навечерието на присъединяването към ЕС”* авторът дискутира социалната и икономическата роля на МСП в съвременната пазарна икономика, като взема под внимание спецификата на европейския регион и целите, които се формулират при определяне на политиките за подкрепа на този важен сектор.

В доклада *“Европейските инициативи за развитието на иновационните мрежи”* *Радослав Станолов*, главен експерт в Министерството на икономиката и енергетиката, разкрива и оценява предприетите у нас действия за стимулиране на приложните научни изследвания и проекти чрез Националния иновационен фонд (НИФ). Той прави извода, че одобрените досега за финансиране по линия на НИФ проектни предложения във високотехнологичните области, заедно с очакваното увеличение на бюджета на фонда, са една необходима, но недостатъчна като размер стъпка на държавата за стимулиране създаването и прилагането на ново знание.

Доц. д-р Васил Сивов от Югозападния университет “Неофит Рилски”, Благоевград в своето изследване *“Европейските иновационни инициативи и българският подход”* анализира с последните акценти на Европейската иновационна стратегия и на нейната роля за повишаване на конкурентната способност и за генериране на икономически растеж. Идеята, която авторът защитава, засяга използването на Структурните фондове на ЕС не само за инфраструктура, но и за подсилване насърчаването на изследванията и технологичните иновации като добавка към вече съществуващите рамкови програми и национални фондове за изследвания и развитие. Това може да

са стимули за поставяне на основата за дългосрочна иновативна среда, увеличаване динамиката на разпространение на иновациите сред компаниите и създаване на възможност за реално иновиране вместо пасивно технологично използване на нововъведенията.

В разработката *“Организационна култура и мобилизиране на знанието”* н. с. I ст. д-р Аделина П. Миланова от Икономическия институт на БАН представя свое виждане за предизвикателствата на модерния свят, налагащи хетеродоксия в икономическия анализ и необходимост от мултидисциплинарност при определяне на доминиращите проблеми в икономиката на знанието. Авторката представя връзката между организационната култура и сложния процес на мобилизиране на знанието в България, като въз основа на доказани зависимости на микроравнище извежда доминиращата роля на културния контекст за организацията и мобилизацията на знанието като основен ресурс в икономиката.

В *четвъртата част* на колекцията от научни трудове е акцентирано върху *“Правната рамка за развитие търсенето на ново знание”*

В доклада си *“Конституционна и законова защита на новите бизнес-методи – състояние, проблеми, възможни решения”* доц. Васил Цанков от Шуменския университет привежда аргументи за необходимостта от правна защита на използваните нови бизнес-методи в условията на глобализация и бързо променящи се технологии и стопански политики. Според него в България съществуващата конституционната и законовата уредба, засягаща иновациите и особено новите бизнес-методи, не е достатъчно развита за разлика от САЩ и Германия, където тези въпроси се дискутират от 1980 г. Авторът внушава идеята, че в Конституцията може да се включи текст за насърчаване на иновациите в икономиката и за защита на субектите на интелектуалната собственост. От юридическа гледна точка принципите и критериите за патентоване на бизнес-методите могат да се разглеждат по аналогия с правото върху интелектуалната собственост. Индиректната идея е, че такъв конституционен и законов подход създава условия за по-голяма икономическа свобода, респ. за по-бърз икономически растеж.

Н. с. д-р Веселина Манева от Института за правни науки към БАН анализира правната рамка в българското законодателство във връзка с поетите ангажименти на страната ни по Споразумението за свързаните с търговията права върху индустриалната собственост, известно като TRIPs, и Директивата за упражняване на правата върху интелектуалната собственост. Тя прави извода, че анализът на досегашната практика показва значимо съответствие на българското законодателство в областта на интелектуалната собственост с правото на ЕС. В своето изложение авторката посочва последните промени - в законите за марките и географските означения, за промишления дизайн, за патента, които финализират процеса на хармонизация на нормативните регулации в България. Тя

подчертава, че проблемът с ефективната защита на правата върху интелектуалната собственост е свързан основно с бързината на прилагане на разпоредбите и с контрола върху тяхното съблюдаване.

Проф. Стефка Наумова от Института за правни науки към БАН в студията *“Екологичното законодателство и правото на информация за околната среда”* дискутира връзката между стремежа към знания в процеса на европейската икономическа интеграция, правото на информация и обхвата на юридическите знания, базирани върху законите за опазване на околната среда. Екологичното законодателство като клон от действащата правова система има и някои специфични черти в сравнение с другите юридически сфери, а именно, нормативните решения в тази област оказват влияние върху големи групи от хора за дълъг период. Затова връзката между екологичното законодателство и правото на информация за околната среда е във фокуса на екологичната политика на Общността. ЕС разглежда правото на информация като един от главните инструменти за гарантиране на устойчивото развитие, за намаляване на риска за здравето на хората и за опазване на основните компоненти на екосистемата.

Петата част на изданието дискутира проблемите, свързани със съвременните аспекти на търсенето на нови знания в областта на обществените и хуманитарните науки.

Чл.-кор. Васил Проданов, директор на Института по философски изследвания на БАН, очертава новата тенденция в развитието на обществените науки, която се изразява в нарастващо търсене на философско знание за идентифициране и обясняване на обществото, базирано на знанието. В *“Търсенето на философски знания в базираните на знанието общества”* авторът разкрива как се променя ролята на философията в иновативните общества и откроява нейната изключителна важност за България в резултат от радикалната промяна на идеологическите и мироведните рамки на социално-икономическото ни развитие. Друг аспект, разглеждан в разработката, е връзката между философията и пазара като следствие от увеличаването на приложните философски изследвания в глобален мащаб. Превръщането на човешкия капитал в главен обществен фактор прави философията ключов ресурс за организиране и поддържане на този капитал.

В контекста на динамиката на интеграционните социални процеси в полето на социалната психология се появяват нови предизвикателства. Студията на *ст. н. с. д-р Йоланда Зографова* от Института по психология на БАН, озаглавена *“Социално-психологическите знания и развитие на нови концепции и модели на поведение”*, придава особено значение на един комплексен проблем - необходимостта от развитие на нови представи относно съвременните изисквания за индивидуалната самореализация и за нейната роля във формалните и неформалните структури и взаимоотношения. Социално-психологическите знания и проучвания имат много

важна функция – да анализират и да провокират нови модели на поведение, свързани с модерните търсения на социалната среда. Сред приоритетите на модерната социална психология е и познаването на дълбоко психологическите механизми, които регулират ежедневната дейност и поведение на човека. А то е силно повлияно от информационните процеси, социално-икономическите и културните модификации в съвременното общество.

В изследването *“Съвременната информационна среда в светлината на базираната на знанието икономика”* на проф. Надежда Николова от Югозападния университет “Неофит Рилски” в Благоевград са обсъдени проблемите на компютърното образование, информационната култура и информацията за новите знания, като вниманието е привлечено върху ролята на синхронизацията между икономическо, управленско и статистическо мислене. Това би трябвало да доведе до вземането на решения за по-добро адаптиране към икономическата обстановка.

Колектив в състав *ст. н. с. д.с.н. Марта Сугарева, докторантите Васил Ковачев и Камелия Лилова* от Центъра за изследване на населението при БАН и *н. с. Иван Гарнизов* от Лабораторията по телематика при БАН представя разработката *“Проблеми, свързани със създаването и разпространяването на знания по демография в образователната система на България днес”*. В нея е направен критичен преглед на сегашното състояние на този аспект в образователната система и са изведени проблемите, които възникват при създаването и разпространяването на научни знания по демография, особено в областта на висшето и средното образование. На основата на опита на други европейски страни (Чехия, Франция, Холандия) са разгледани и анализирани различни възможности, като е предложено да се създадат един или повече университетски центрове за преподаване по демография. Всички тези усилия са в отговор както на търсенията и изискванията на международните организации, така и на нуждите на самото общество в България - на неговите управленски органи, на медиите, на вземащите политически решения, на НПО, на общините и селата и т.н.

Шестата част е озаглавена *“Човешкият фактор в обществото на знанието”*.

В своето изследване *“Иновациите и парадигмата за трудовия и личния живот”* проф. д-р Драгош Констатин Василе и проф. д-р Раду Емилиан от Академията за икономически науки в Букурещ, Румъния разкриват как компаниите в икономиката, базирана на знанието, могат да достигнат по-високо ниво на конкурентност, ако се научат да работят не само под натиска на цените и качеството, но и с по-голяма гъвкавост и с повече иновации. Иновирането и креативността в организациите зависят от способността на персонала да мобилизира своята енергия както в личностен план, така и в организационно отношение от гледна точка на работата. Фактор, който благоприятства креативността и иновациите и заслужава внимание от мениджърите, е връзката между работата и личния живот на заетите.

Проблемът за търсенето на ново знание – съвременно предизвикателство пред...

Проф. Катя Владимирова от Университета за национално и световно стопанство в разработката си *“Качеството на човешкия фактор и предизвикателствата пред новата икономика и европейската интеграция. Необходими промени за България”* поддържа тезата, че качеството на човешкия фактор и неговата производителност имат решаващо значение за успеха на всяка страна, организация или индивид. Човешкият фактор детерминира потенциала за развитие, избора на благоприятни възможности, а неговата производителност е критерий за ефективното използване на този потенциал. Характерът, спецификата на фактора “човешки ресурси”, както и дългосрочният аспект на процеса на формиране на реализацията предполагат използването на стратегии, планове, стандарти, като се вземат предвид интересите на всички партньори в този процес. За политиката е необходимо съчетаване на интересите на тримата основни участника в този процес: на държавата, на бизнес-организациите и на индивидите или на техните семейства. Изследването разглежда смисъла на социалния модел и стратегията за заетостта на ЕС, качеството и квалификацията на работната сила, оценката на качеството на труда и необходимите критерии в контекста на международните сравнения, качествените характеристики за заетост и управлението на процеса на развитие на човешкия потенциал в условията на новата икономика и на бързо протичащия процес на интернационализация и глобализация.

Студията *“Образованият персонал – източник на конкурентно предимство”* на д-р *Клаудия-Елена Туклеа* и д-р *Габриела Тигу* от Румънската академия за икономически изследвания подчертава важната роля на добре обучените и мощен персонал в модерните организации. Изводите са направени въз основа на резултатите от наблюдение на практиката на румънските мениджъри за най-ефективни стратегии за наемане, мотивация и задържане на образования персонал. Анализът на отговорите показва различието между най-ефективните стратегии в теоретичен и практически аспект. В заключение авторите определят значението на човешките ресурси като ценен източник за конкурентно предимство.

В доклада си *“Болонският процес за изграждането на Европейското висше образователно пространство”* д-р *Светла Бонева* от Университета за национално и световно стопанство анализира същността и целите на този процес и обобщава неговия напредък, представен на редовните срещи на министрите, отговарящи за висшето образование в съответните страни, подписали Болонската декларация.

В изследването си на тема *“Изучаване на качеството на социалния капитал като предпоставка за успешно присъединяване към ЕС”* проф. д-р *Алекси Данчев* от университета “Фатих” в Истанбул, член на СУБ, анализира емпиричен материал от България и обоснова нарастващата роля на социалния капитал и значението му за поддържане на устойчивото развитие. Като негови основни измерители той извежда нивото на доверие

между членовете на обществото и равнището на интеграция (консенсус) при ранжирането на социалните предпочитания. Проф. Данчев обобщава, че на сегашния етап и двете нива са относително добри на микрониво, но в макроаспект това на интеграция не е високо, което поражда проблеми при постигането на съгласие за най-важните социални предпочитания.

Научната дискусия и обмяната на научни идеи е най-добрият начин, следващ и утвърждаващ академичните традиции, за принос на учените в обществено-икономическото развитие. Със своя познавателен потенциал обществените науки могат да изиграят съществена роля за ускоряването на иновационните процеси. От прегледа на студиите и докладите в книгата възникват два важни въпроса: в състояние ли е научната мисъл да изпълни своите ангажименти и задачи в съвременното развитие и могат ли обществените науки в България да предложат модел на икономика и на общество, основани на знанието. Богатата колекция от разработки, анализи и практически изводи показва, че Българската академия на науките притежава изследователски потенциал, способен да даде положителен отговор на тези два въпроса.

Н. с. д-р Павлинка Найденова